

УДК 338.432.002.6

*N. Pilets, postgraduate student State Agrarian and Engineering University in Podilya*

## ECONOMIC MECHANISM OF INCREASE OF EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTION

***Annotation.** Production efficiency study in accordance with the requirements of the economic laws that govern, and relations of production, within which develop diverse forms of ownership and types of management. The main reasons that led to the negative state in agriculture are unfavourable market environment on the settlement of price parity between the sectors of the economy, financial security and credit policy in respect of agricultural enterprises. Significant impact on the economic efficiency of the agriculture of the country must realize the state policy in the areas of pricing, investment, lending and taxation. The production efficiency of the enterprise is closely connected with the problem of saving all kinds of resources because they are limited. An important reserve for increasing the efficiency of production is the increase of production, rational use of labor and production resources, improve labor productivity and capital productivity. Part of the costs that constitute the cost of production associated with the use of factors of production, which reduces the unit cost of production and increase the profit of the enterprise. In modern conditions of development of agrarian sector of Ukraine are clearly identifiable trends of instability and undesirable structural changes. To achieve the maximum increase in production is necessary to determine a rational cost standards appropriate production resources required expenditures to improve the quality of products.*

***Keywords:** effectiveness, economic efficiency, costs, agricultural enterprise, the efficiency of agricultural production*

*Н.І. Пілець, аспірант ПДАТУ\* \**

## ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

*Економічну ефективність виробництва вивчають згідно вимог економічних законів, які його регулюють, і виробничими відносинами, в межах яких розвиваються різноманітні форми власності і види господарювання. Головними причинами, які зумовили негативний стан в сільському господарстві, є несприятливе ринкове середовище щодо врегулювання паритету цін між галузями народного господарства, фінансове забезпечення та кредитна політика відносно сільськогосподарських підприємств. Значний*

*\*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор К.Б. Волошук*

*© Н.І. Пілець, 2015*

вплив на економічну ефективність АПК країни має виконувати державна політика у сферах ціноутворення, інвестування, кредитування та оподаткування. Ефективність виробництва на підприємстві тісно пов'язана з проблемою економії всіх видів ресурсів, бо вони є обмеженими. Важливим резервом підвищення ефективності виробництва є збільшення обсягів виробництва продукції, раціональне використання трудових і виробничих ресурсів, підвищення продуктивності праці та фондодідачі. Частина витрат, які утворюють собівартість продукції, пов'язані з використанням факторів виробництва, що веде до зниження собівартості одиниці продукції і збільшення прибутків підприємства. У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України чітко просліджуються тенденції нестабільності й небажаних структурних змін. Для досягнення максимального збільшення виробництва продукції потрібно визначити раціональні нормативи витрат відповідних виробничих ресурсів, необхідні витрати на підвищення якості продукції.

**Ключові слова:** ефективність, економічна ефективність, витрати, аграрні підприємства, ефективність виробництва сільськогосподарської продукції

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Сільське господарство є однією з найважливіших складових економіки країни. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для переробної промисловості, задовольняє інші потреби суспільства. Стан виробництва характеризується ефективністю, ступенем використання досягнень науково-технічного прогресу, місцем і роллю робітника у виробничому процесі. В умовах обмеженості ресурсів і досягнення планової ефективності виникає потреба постійного порівняння понесених витрат і отриманих результатів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** У різний час проблемою економічної ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств займалися такі провідні вчені, як В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, І.В. Рябчик, М.Ф. Саблук та ін. Проте проблеми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції й досі залишаються актуальними.

**Формулювання цілей статті:** розкрити економічні механізми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У вікіпедії під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих самих витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці та чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва [2]. Оскільки виробничі ресурси обмежені, а потреби безмежні, то суспільне виробництво не може сповна задовольняти матеріальні і духовні потреби населення, але воно повинно прагнути до якнайповнішого їх задоволення, раціонального й ефективного використання наявних ресурсів.

Результати функціонування економіки визначають двома способами: економічним зростанням, яке вимірюється абсолютним приростом валового внутрішнього продукту (ВВП) та національного доходу за певний період, і ефективністю суспільного виробництва, що відображає не тільки приріст обсягів виробництва, а й затрати для його досягнення.

Розрізняють соціальну та економічну ефективність виробництва. Економічна ефективність виражає результативність суспільного виробництва. У масштабі народного господарства ефективність суспільного виробництва вимірюється відношенням виробленого за певний період національного доходу до затрат суспільної праці. Вона визначається шляхом зіставлення одержаного результату і затрат:

$$E = P/Z,$$

де  $P$  – вартість продукту,

$Z$  – затрати праці.

У масштабі галузі, підприємства – відношенням величини чистої продукції до затрат суспільної праці [2, с. 128].

В. Г. Андрійчук трактує ефективність як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між одержаним результатом, і витратами (ресурсами), що його спричинили [1].

М. І. Кісіль підкреслює, що ефективність визначається зіставленням економічного результату (вигід від бізнесу) з витратами на досягнення цього результату [3, с. 62].

У зв'язку з цим було досліджено динаміку витрат основних видів сільськогосподарської продукції в підприємствах України за 2012-2014 рр.

Таблиця 1

Витрати на виробництво одного центнера продукції сільського господарства, грн.

Роки	Зернові і зернобобові культури	Насіння соняшнику	Цукрові буряки (фабричні)	Картопля	Овочі відкритого ґрунту	Велика рогата худоба на м'ясо	Свині на м'ясо	Вівці і кози на м'ясо	Птиця на м'ясо	Молоко	Яйця курячі, на 1000 штук	Вовна
2012	121,3	223,53	33,88	123,48	162,61	2056,63	1336,0	2539,6	816,96	242,63	378,84	1894
2013	110,0	205,1	35,3	127,4	87,9	1682,0	1407,2	2040,2	1112,5	271,8	400,4	2347,1
2014	120,0	242,2	37,8	148,9	94,8	2299,6	1459,3	2260,5	803,7	353,4	466,1	3108,1

За період з 2012 по 2014 р. витрати на виробництво 1 ц цукрових буряків, картоплі і овочів мали тенденцію до збільшення з кожним роком. Найбільш швидкими темпами зросли витрати на виробництво картоплі, середньорічний приріст становив 12,71 грн/ц. Найбільш повільно відбувалось зростання витрат на виробництво цукрових буряків – у середньому на 1,96 грн/ц за рік. У зернових та зернобобових спочатку відбулося зменшення витрат на 11,3 грн/ц., а потім збільшення на 10,0 грн/ц.

У галузі тваринництва спостерігається, що витрати на виробництво великої рогатої худоби на м'ясо спочатку впали на 374,63 грн/ц, а потім збільшились на 617,6 грн/ц. Витрати на виробництво молока, вовни, яєць і свиней на м'ясо зростають з кожним роком. Слід відмітити також, що витрати на виробництво овець і кіз на м'ясо 2012 р. зменшились на 499,4 грн/ц., а 2013 р. збільшились на 220,3 грн/ц, а витрати на виробництво птиці на м'ясо, навпаки, спочатку зросли на 295,54 грн/ц, а потім скоротились на 308,8 грн/ц. Отже, важливою умовою економічної ефективності і забезпечення розширеного відтворення є зниження витрат на виробництво в сільському господарстві.

Підвищення ефективності виробництва означає, що на кожну одиницю витрат і застосованих ресурсів одержують більше продукції і доходу, що має значення для народного господарства, зокрема для кожного сільськогосподарського підприємства та населення країни. Економічна ефективність показує кінцевий результат від застосування всіх виробни-

чих ресурсів та визначається порівнянням одержаних результатів і витрат виробничих ресурсів. На думку В.Я. Месель-Веселяка, ефективність визначається обсягами виробленої продукції, розмірами прибутку і валового доходу у розрахунку на одиницю площі, рівнем рентабельності, доходності і нормою прибутку [5, с. 20]. Проте І.В. Рябчик і В.В. Галушко пропонують новий підхід до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств, за яким оцінюється виробничий потенціал підприємства, тобто, наскільки можна збільшити обсяги виробництва, не залучаючи додаткових ресурсів. Такий аналіз суттєво відрізняється від загальноприйнятого в Україні, що ґрунтується на обчисленні рівня рентабельності та норми прибутку [8, с. 105].

Головним показником ефективності є в першу чергу приріст абсолютно обсягу виробництва і реалізації продукції в натуральному вираженні, тому що освоєння системи ведення господарства на території, в районі чи сільгосп-підприємстві покликане забезпечити високий рівень виробництва продукції. Важливими показниками ефективності ведення господарства є також збільшення обсягу продукції у вартісному вираженні, чистого доходу та позитивні зміни рівня рентабельності основних видів продукції. Рентабельність характеризує дохідність підприємства. З цієї причини він є обов'язковим елементом в порівняльному аналізі та оцінці фінансового стану діяльності підприємства. Нами проведено дослідження основних економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2012-2014 рр. (табл. 2).

Як видно з таблиці 2, сільськогосподарськими підприємствами за останні три роки був отриманий позитивний результат від діяльності як у рослинницькій, так і тваринницькій галузях. Результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств 2014 р. порівняно з 2012 децю покращився і становив 34484,8 млн. грн. прибутку проти 20528,7 млн. грн. Рівень рентабельності у цілому збільшився на 5,3% і склав 26,3% проти 21,0% 2012 року. У рослинницькій галузі підприємствами отримано 28719,1 млн. грн. прибутку, а рентабельність склала 29,2% (2012 р. відповідно 16773,2 млн. грн. і 22,3%). 2014 року було зафіксовано збільшення рівня рентабельності порівняно з 2012 роком по всіх основних видах продукції рослинництва (крім насіння соняшнику). Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур 2014 р. порівняно з 2012 збільшилася на 10,6%, ріпаку – 7,3; сої – 10,8; цукрових буряків – 2,6; картоплі – на 30,7%.

Таблиця 2

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі сільського господарства за 2012-2014 рр.

	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.			Фінансовий результат від реалізації, млн. грн.			Рівень рентабельності, %			Відхилення рівня рентабельності 2014 р. до 2011 р., + -
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
<b>Продукція сільського господарства і послуги</b>	<b>132206,1</b>	<b>133427,9</b>	<b>165645,4</b>	<b>20528,7</b>	<b>12517,9</b>	<b>34484,8</b>	<b>21,0</b>	<b>11,4</b>	<b>26,</b>	<b>5,3</b>
Рослинництво і тваринництво	11889,2	117443,6	158560,1	18423,7	10380,8	32456,8	20,7	11,2	25,	5,0
Рослинництво	93567,7	89566,2	127129,9	16773,2	8741,2	28719,1	22,3	11,1	29,	6,9
Зернові та зернобобові культури	49359,7	46310,7	67387,6	6520,7	683,4	13826,9	15,2	1,5	25,	10,6
Насіння сояшнику	24465,2	20745,8	28394,6	7683,1	4602,9	7721,1	45,8	28,5	37,	-8,4
Соя	6265,1	6840,8	11337,3	1187,7	933,0	2892,1	23,4	15,8	34,	10,8
Ріпак	4635,4	6220,5	7958,4	816,0	494,1	1776,7	21,4	8,6	28,	7,3
Цукрові буряки (фабричні)	2746,6	1216,1	2569,6	373,6	32,4	396,9	15,7	2,7	18,	2,6
Картопля	477,6	803,7	1096,1	-130,9	150,1	92,3	-21,5	23,0	9,	30,7
Овочі відкритого ґрунту	1716,5	1833,3	833,7	-43,0	86,2	121,2	-2,4	4,9	17,	19,4
Інша продукція рослинництва	3901,6	5595,3	7552,6	366	1759,1	1891,9	14,4	40,5	33,	1,9
<b>Тваринництво</b>	<b>25324,6</b>	<b>27877,4</b>	<b>31430,2</b>	<b>1650,5</b>	<b>1639,6</b>	<b>3737,7</b>	<b>14,3</b>	<b>11,5</b>	<b>13,</b>	<b>-0,8</b>
Велика рогата худоба на м'ясо	2062,7	1989,6	2354,4	-863,6	-1517,9	-1301,0	-29,5	-43,3	-35,	-6,1
Свині на м'ясо	5648,6	6357,2	7897,1	111,5	11,6	445,0	2,0	0,2	6,	4,0
Вівці і кози на м'ясо	32,4	28,3	27,7	-21,1	-21,6	-21,2	-40,0	-42,8	-43,	-3,3
Птиця на м'ясо	120,4	1133,2	1054,9	-93,1	-125,2	-103,8	-2,7	-10,0	-9,	-6,3
Молоко	6008,5	7877,6	8746,9	136,9	945,5	882,5	2,3	13,6	11,	8,9
Яйця курячі	6937,6	7308,6	8539,1	2392,1	2358,3	3024,8	52,6	47,6	54,	2,3
Вовна	3,3	2,1	1,8	-5,1	-5,7	-7,1	-61,0	-72,7	-79,	-18,7
Інша продукція тваринництва	4511,1	3169,8	2808,3	-6,6	-5,9	818,5	-24,8	-21,1	41,	65,9

У галузі тваринництва 2014 р. більш прибутковішим стало вирощування свиней на м'ясо, рентабельність якого збільшилася на 4% порівняно з 2012 роком. Як і в попередніх роках, залишилося рентабельним виробництво молока і яєць, воно складає 11,2 і 54,9% відповідно. 2014 р. помітно збільшилася збитковість виробництва великої рогатої худоби на м'ясо, яке становить -35,6%, що на 6,1% більше збитку, ніж 2012 р. (-29,5). Поряд з цим ще більш збитковим стало виробництво птиці на м'ясо (мінус 9% 2014 р. проти мінус 2,7% 2012 р.), а також вирощування овець та кіз на м'ясо (мінус 43,3% проти мінус 40,0%). Загалом від діяльності в галузі тваринництва підприємствами отримано 3737,7 млн. грн. прибутку, а загальний рівень рентабельності становив 13,5% (2012 р. відповідно – 1650,5 млн. грн. і 14,3%).

Узагальнення наукових результатів дослідження дає змогу вважати, що основними напрямками підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств є: зменшення рівня собівартості виробництва продукції та надання послуг у кожному підприємстві; розвиток організаційно-економічних засад енергозбереження у галузях сільськогосподарських підприємств; зміна структури виробництва і продажу продукції у напрямі зростання попиту та цін на останню; поліпшення якості продукції і на цій основі підвищення цін; удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками аграрної продукції та переробними підприємствами у напрямі запровадження еквівалентних цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; збільшення виробництва продукції рослинництва на 1 га землі, тваринництва – на голову тварин при збереженні природного середовища і дотримання екологічної рівноваги; підвищення рівня спеціалізації і концентрації з використанням інноваційних, ресурсощадних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та ін. [6, с. 33].

Таким чином вважаємо, що підприємствам слід не допускати перевитрат, які призводять до зниження ефективності їх діяльності. Найголовнішим із шляхів досягнення економічної ефективності діяльності є створення умов та можливостей для належного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами за рахунок удосконалення фінансово-кре-

дитної, податкової систем та державного регулювання аграрного сектору економіки для надання їм можливості використовувати інноваційну продукцію та технології. Економічну ефективність сільськогосподарського виробництва також можна підвищувати шляхом пошуку і освоєння нових ринків збуту виробленої продукції. Відповідно, ефективність ведення сільського господарства полягає в сукупності науково обґрунтованих організаційних, економічних, технологічних і технічних заходів раціональної побудови й управління виробництвом, тобто в спроможності забезпечувати досягнення високих показників виробництва, його економічної стійкості при належній якості продукції.

**Висновки.** Ефективність виробництва є узагальнюючою економічною категорією, якісна ознака якої відображується у високій результативності використання засобів виробництва і праці. Вихідним критерієм економічної ефективності виробництва є обсяг національного доходу, максимізація його розміру при найменших витратах засобів і праці.

На основі проведених досліджень можна зробити висновки, що галузь рослинництва є більш розвинутішою і рентабельнішою, а галузь тваринництва потребує державної підтримки і дотацій. Основні проблеми сільськогосподарських підприємств полягають у значному зростанні витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

Таким чином, ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств – це досягнення стратегічного прибутку на кожному етапі розвитку аграрного підприємства при забезпеченні фінансової сталості та платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності та ризику.

### Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп., перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 624 с.
2. Вікіпедія. Електроний ресурс, режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Бази-



левича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

4. Кісіль М. І. Критерій і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 59-64.

5. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільсько-господарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17-26.

6. Організаційно-економічний механізм забезпечення доходності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: моногр. / М. К. Пархомець, В. В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.

7. Статистична звітність сільськогосподарських підприємств України за 2012-2014 рр.

8. Рябчик І. В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств / І. В. Рябчик, В.В. Галушко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 101-108.

***Аннотація.** Економічну ефективність виробництва вивчають згідно вимог економічних законів, які його регулюють, і виробничими відносинами, в межах яких розвиваються різноманітні форми власності і види господарювання. Велике вплив на економічну ефективність АПК країни повинна виконувати державна політика в сферах ціноутворення, інвестування, кредитування і оподаткування. Ефективність виробництва на підприємстві тісно пов'язана з проблемою економії всіх видів ресурсів, оскільки вони є обмеженими. Важливим резервом підвищення ефективності виробництва є збільшення обсягів виробництва продукції, раціональне використання трудових і виробничих ресурсів, підвищення продуктивності праці і фондоотдачі.*

***Ключові слова:** ефективність, економічна ефективність, витрати, аграрні підприємства, ефективність виробництва сільськогосподарської продукції*